

derżawa (1939–1950) / Bociurkiw B. – Lwów, 2005. **30.** *Chałupczak H.* Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995 / Chałupczak H, Browarek T. – Lublin, 2000. **31.** *Drozd R.* Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989 / Drozd R. – Warszawa, 2001. **32.** *Drozd R.* Ukraińcy (do 1989 r.) // Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa / red. Dudry S., Nitschke B. – Kraków, 2010. **33.** *Dudek A.* Walki uliczne w PRL 1956–1989 / A. Dudek, T. Marszałkowski. – Kraków, 1992. **34.** *Dudek A.* Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970 / Dudek A. – Kraków: PiT, 1995. **35.** *Dziennik Ustaw.* – 1956. – № 11. **36.** *Dziubina S.* I stwery diło ruk naszych. Spohady / Dziubina S. – Warszawa, 1995. **37.** *Garasym I.* Grekokatolicka Cerkiew w Polsce po II wojnie światowej / I. Garasym // Kalendarz błagowista. – 1999. **38.** *Gockyj B.* Spohady syna Peremyszlianskojji Zemli / Gockyj B. – T. 2. – Rzym – Lwów, 2005. **39.** *Hałagida I.* Prowokacja «Zenona». Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie «C-1» przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954) / Hałagida I. – Warszawa, 2005. **40.** *Hałagida I.* Szpieg Watykanu. Kapłan grekokatolicki ks. Bazylii Hrynyk (1896–1977) / Hałagida I. – Warszawa, 2008. **41.** *Hałagida I.* Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947–1957 / Hałagida I. – Warszawa, 2002. **42.** *Hałagida I.* Leon Łapiński, agent III Departamentu MBP / I. Hałagida // Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989. – 2004. – № 1. – S. 443–454. **43.** *Hrynyk W.* Cerkwa w ridnomu kraju i w Polsce, 18 marzec 1948 r. / Hrynyk W. – S. 1–103. **44.** Juwilejnyj almanach ukraińskich katolickich bohosławiw peremyskojji eparchii. – Przemysl, 1937. **45.** *Kaminskyj M., Kozak M.* Otec mitrat Wasyl Hrynyk / M. Kaminskyj, M. Kozak. – 1981. **46.** *Kolańczuk A.* Nekropolie i groby uczestników ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917–1921 / A. Kolańczuk. – Przemysl, 2003. **47.** *Krochmal A.* Konflikt czy współpraca? Relacje między duchowieństwem łacińskim i grekokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918–1939 / Krochmal A. – Lublin, 2001. **48.** *Machcewicz P.* Polski rok 1956 / Machcewicz P. – Warszawa, 1993. **49.** *Martyniak J.* Kościół grekokatolicki w Polsce w latach 1947–1996 / J. Martyniak // Przemyskie Eparchialne Widomości, Шематизм 2007. – Przemysl, 2007. **50.** *Mironowicz E.* Państwo wobec akcji neounickiej w województwach wschodnich II Rzeczypospolitej / E. Mironowicz // Kościół a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim. Źródła i stan badań. – Białystok, 2005. – S. 293–301. **51.** *Mironowicz E.* Polityka narodowościowa PRL / Mironowicz E. – Białystok, 2000. **52.** *Misiło E.* Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944–1946 / Misiło E. – T. 1. – Warszawa, 1996. **53.** *Misyło E.* Grekokatolicka Cerkiew w Polsce (1944–1947) / E. Misyło // Warszawskie Ukrainoznawcze Zapiski. – 1989. – № 1. **54.** *Myszkowski K.* Ludność obrządku grekokatolickiego z powiatu bytowskiego wobec polityki wyznaniowej państwa 1947–1989 / K. Myszkowski // Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski 1918–1989. – T. 3. – Słupsk, 2007. **55.** *Nabywaniec S.* Stan grekokatolickiej diecezji przemyskiej – w pozostałej w granicach Polski jej części – według

danych z 10 III 1946 r. / S. Nabywaniec, M. Lignowski // Kościół na drogach historii. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. Tadeuszowi Śliwie / red. Wolczański J. – Kraków; Lwów, 1999. **56.** *Nałęcz A.* Cerkwie grekokatolickie w diecezji przemyskiej po roku 1945 / Nałęcz A. – Przemysl, 1988. **57.** *Olejnik L.* Polityka narodowościowa Polski w latach 1944–1960 / Olejnik L. – Łódź, 2003. **58.** *Papierzyńska-Turek M.* Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926 / Papierzyńska-Turek M. – Kraków, 1979. **59.** *Peremyska Duchowna Seminarja u Sporadach otcia Iwana Chomy // Peremyszl i peremyska zemlia protiahom wikiw. – T. 2 / red. Zabrowarnyj S. – Przemysl, 2001. **60.** *Perwmyski Eparchialni Widomości. – 1922. – № 4. **61.** *Peremyski Eparchialni Widomości. – 1926. – № 4. **62.** *Popularna encyklopedia powszechna. – Kraków, 1994–1997. **63.** *Poznański czerwiec 1956 / red. Jankowiak S., Rogulska A. – Warszawa, 2002. **64.** *Prach B.* Grekokatolickie duchowienstwo Peremyskojji Jeparchii i Apostolskojji Administracji Łemkowszczyzny 1939–1947 rr. – Wbyti i represowani // Bohoslawija. – 1999. – Ed. 1–4. **65.** *Smoleński P.* Jest już za późno / P. Smoleński // Gazeta wyborcza. – 16/17.11.2002. **66.** *Sorokowski A.* Z dziejów przemian mentalności grekokatolickiego duchowienstwa parafialnego w Galicji 1900–1939 / A. Sorokowski // Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały. – Kraków, 1994. **67.** *Stępień S.* Kościół grekokatolicki w Polsce po II wojnie światowej i w czasach współczesnych (do roku 1998) // Polska – Ukraina 1000 lat sąsiedztwa, T. 4. – Перемишль, 1998. **68.** *Stępień S.* Organizacja ta terytorialna struktura peremyskojji hreko-katolickojej eparchii za władctwa jepyskopa Kocyłowsko (1917–1946) / S. Stępień // Peremyszl i peremyska zemlia protiahom wikiw. – T. 3. – Peremyszl; Lwów, 2003. **69.** *Stępień C.* Sapiehowie a obrządek wschodni Kościoła katolickiego / C. Stępień // Kardynał Adam Sapieha – środowisko rodzinne, życie i dzieło. – Przemysl, 1995. **70.** *Storoniak R.* Peremyski Eparchialni Widomości / Storoniak R. – 1927. – № 4. – S. 71–75. **71.** *Storoniak R.* Życie i działalność ks. mitrata Bazylego Hrynyka (1896–1977) / Storoniak R. – Lublin, 2006. **72.** *Sycz B.* Ostatni dni ukrajinskoho Peremyszli: 1944–1947 / B. Sycz // Na Chrystowij nywi. Spomyny. – New York, 1978. – S. 172–176. **73.** *Szcześniak A. B.* Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce / A. B. Szcześniak, W. Szota // Droga. – Warszawa, 1973. **74.** *Tomaszewski J.* Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku / Tomaszewski J. – Warszawa, 1991. **75.** *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Torzecki R. – Kraków, 1989. **76.** *Truchan M.* Ukraińcy w Polsce po II wojnie światowej 1944–1984 / Truchan M. – Nowy Jork; Paryż; Toronto; Sydney, 1990. **77.** *Zabrowarny S.* Geneza i początki działalności UTSK / S. Zabrowarny // Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. – 1989. – Z. 16. – S. 121–154. **78.** *Zahajkewycz B.* Oświata i szkoły w Peremyszli / Zahajkewycz B. // Peremyszl Zachidnij bastion Ukrainy. – New-York; Philadelphia, 1961. **79.** *Żaryn J.* Dzieje Kościoła w Polsce 1944–1989 / Żaryn J. – Warszawa, 2003.*****

Михайло Довбищенко

Роль українського духовенства у поширенні мистецької традиції українського бароко в церковній архітектурі Сибіру XVIII ст.

У статті досліджено вплив мистецтва Лівобережної України на формування самобутньої культури народів Сибіру, відомої під терміном «Сибірське бароко». Тема розкрита на прикладі історії церковної архітектури цього регіону у XVIII ст.

In the article the influence of the Art of Dnieper-Left-Bank Ukraine on the formation of the original culture of Siberian folks known as the «Siberian baroque» is studied. The subject is developed on the example of the church architecture of the region in the 18th century.

Проблеми російсько-українських культурних взаємин і, зокрема, питання щодо впливу України на духовний та інтелектуальний розвиток російського суспільства XVIII ст. знайшли широке відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Знаковим у цьому сенсі став вихід у світ книги професора Казанського університету К. Харламповича, в якій було ґрунтовно і всебічно досліджено вплив українського суспільства на церковне життя корінної

Росії XVI–XVIII ст. [7]. Автор, на основі аналізу численних архівних джерел, відзначив визначну роль етнічних українців (церковних ієрархів, ченців та світського духовенства) в духовному та релігійному житті великоросійських земель, підкреслюючи їхні заслуги як адміністраторів, проповідників, вчителів, місіонерів, тощо.

Праця К. Харламповича мала визначальний вплив на подальші дослідження зазначеної теми, а фактологічний

матеріал, викладений в ній, до сьогодні не втратив своєї актуальності. Водночас слід зауважити, що автор не ставив перед собою мету досліджувати проблему українського впливу на суміжні теми, які були безпосередньо пов'язані з церковним життям Росії, а саме – на розвиток мистецтва як церковного, так і світського. Це, на нашу думку, стало однією з причин недостатньої уваги вітчизняних науковців щодо ролі українців у розвитку культури в різних регіонах російської держави. Однією з регіональних культур, у формуванні якої безпосередньо брали участь українці, стала самобутня культура народів Сибіру, відома в наукових колах як «Сибірське бароко». Тому саме про роль і місце українців, про їхні духовні традиції у його формуванні йтиметься у нашій статті.

Поняття «Сибірське бароко» ще не набуло остаточної визначеності. Науковці Росії найперше розуміють під ним групу пам'яток російської храмової архітектури Сибіру, збудовану впродовж XVIII ст., яка зазнала впливу духовної спадщини корінних народів цього регіону, а також українського та буддійського мистецтва. Кількість пам'яток, які можна було б віднести до згаданої групи, також остаточно не встановлена. Найчастіше йдеться про 115 мурованих церков, абсолютна більшість яких, на думку науковців, належала до так званого «провінційного типу російського бароко». Значна їхня частина була знищена в роки радянської влади, а найбільша кількість уцілілих храмів з ознаками «Сибірського бароко» збереглася в Іркутську, Тобольську і Томську. При цьому первинний храмовий інтер'єр залишився лише в церкві Воздвиження Чесного Хреста у м. Іркутську. Також у науковій літературі можна знайти окремі згадки про вплив «Сибірського бароко» на пам'ятки світської архітектури, проте ця проблематика не знайшла поки-що системного висвітлення в працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Як вважають сучасні дослідники російського мистецтва, термін «сибірське бароко» був введений в обіг іркутським краєзнавцем Д. Болдиревим-Казариним 1924 р. У науковій розвідці, присвяченій народному мистецтву Сибіру, він писав про велику і цінну роботу українських митців, завдяки якій тамтешні православні церкви прийняли «украинский принцип ярусности», а «в орнаментике стен появилось более чисто украинских кокетливых мотивов». На думку цього ж дослідника, російські та українські мотиви в архітектурних пам'ятках Сибірського бароко перепліталися з художніми елементами архітектури корінних народів Сибіру, Монголії, Китаю і Середньої Азії. Він, зокрема, зазначав, що в сибірських церквах «некоторые детали монгольской и китайской архитектуры принимают знакомые формы кокошников», в той час як остяцькі, татарські та бухарські впливи обумовили специфіку декору храмів в Ішимі, Ялutorовську і Тарі [1, с. 5–19].

Упродовж XX ст. у радянській та російській науці існували різні, часом протилежні, погляди на сутність мистецького явища відомого під терміном «Сибірське бароко». Так, дослідник історії російської архітектури А. Ю. Каптіков поставив «Сибірське бароко» в один ряд із іншими регіональними архітектурними школами Росії, відзначаючи притаманну лише Сибіру «барочную переусложненность форм». Перші ознаки барочних рис в архітектурі регіону він датує 1700-ми рр., а на середину XVIII ст., на його думку, відбулося остаточно формування «Сибірського бароко» як поєднання рис давньоруської, української та азійської архітектури. При цьому автор виділяв дві школи в межах барокової культури Сибіру – Тобольську та Іркутську. Перша

з них сформувалася під впливом «єлизаветинської», друга – «буддійської» архітектури. Іншу точку зору висловлював С. Н. Баландін, який заперечував існування «Сибірського бароко», пропонуючи визначати стиль сибірських церков «как ретроспективный декоративизм», соотнося его с архитектурой XVII в., а не с русским барокко столиц и ближайшей к ним провинции» [4].

Важливим етапом дослідження «Сибірського бароко» як культурного явища стала дисертація російського вченого іспанського походження Л. Масієля Санчеса, що мала назву «Каменные храмы Сибири XVIII века: эволюция форм и региональные особенности» (2004). Автор, проаналізувавши матеріали, що стосувалися 120 храмів, вперше простежив розвиток, поширення і трансформації архітектурних форм у згаданому регіоні упродовж століття. У своїх висновках дисертант розвинув та поглибив найважливіші висновки своїх попередників (зокрема А. Каптікова), що стосувалися поширення бароко на сибірських теренах, існування двох барочних шкіл (Іркутської і Тобольської), впливу українського мистецтва та культури місцевих народів на розвиток церковної архітектури, тощо. Спираючись на періодизацію та основні риси Сибірського бароко, визначених Л. Масієлем Санчесом і А. Каптіковим, ми спробуємо охарактеризувати вплив української духовної спадщини на формування цього самобутнього сибірського мистецтва.

Отже, Сибірське бароко як культурне явище не було однорідним – у межах Західного і Східного Сибіру воно розвивалося під впливом релігійної, духовної та національної традиції різних народів. Це, звичайно, спричинило до формування двох шкіл Сибірського бароко – Тобольської (в науковій літературі його інколи зазначають терміном «Тобольське бароко») та Іркутської. Проте в обох згаданих школах від самого їхнього початку був присутній вплив духовної та мистецької традиції козацької України.

Тобольська школа Сибірського бароко. Загальні характеристики архітектурного стилю «тобольської школи» Сибірського бароко передбачають побудову храму «кораблем» за віссю захід-схід, розміщення восьмигранного верху церкви на чотиригранній основі основного її об'єму («восьмерик на четверике» – рос.), ярусне завершення олтаря, церкви і дзвіниці. Цій школі притаманні гармонійне поєднання об'єму храму і дзвіниці. Декор церков стриманий, в низці випадків простежуються українські, татарські, бухарські та ін. мистецькі елементи.

Проникнення власне українського впливу у мистецьку традицію Тобольської школи Сибірського бароко пов'язане з ім'ям вихованця Києво-Могилянської академії, митрополита Тобольського і Сибірського Філофея Лещинського († 1727 р.). Відомо, що за час його 25-річного управління сибірською єпархією кількість православних церков зросла в ній з 160 до 448, при цьому в будівництві 37 храмів владика брав особисту участь. Відома, зокрема, його турбота по розширенню та реставрації собору св. Софії в Тобольську, храму, який вважається пам'яткою національного значення в сучасній Росії. Так, саме з ініціативи митрополита Філофея 1710 р. у соборі було встановлено багатоярусний різний іконостас (простояв до 1862 р.), який за його вишуканість і красу росіяни називали «дивним». Припускають, що для його виготовлення Філофей Лещинський запрошував спеціалістів з України. Також митрополитом були замінені пошкоджені пожежею 1723 р. бані собору – замість них храм отримав шоломоподібні бані в стилі українського бароко [8, с. 311–333].

Проте наймасштабнішим будівельним проектом митрополита Філофея стало зведення архітектурного ансамблю монастиря Св. Трійці, де він прийняв схиму і пізніше був похований. Незважаючи на те, що будівельні роботи виконувала артіль російських майстрів, усі об'єкти було зведено за зразками культових споруд Лівобережної (козацької) України останньої третини XVII – початку XVIII ст. Троїцький собор монастиря (збудований 1708–1715 рр.) був увінчаний в українському стилі з трьома головними банями та додатковими меншими з півдня та півночі. За українськими зразками було збудовано також олтар зі значними розмірами апсид, причому центральна була значно вищою від бокових. З півночі собор мав двоповерхову прибудову, в якій розміщувалися престоли св. Антонія і Феодосія Печерських та ікони Успіння Пресвятої Богородиці (Печерської). Інші храми монастиря також мали виразні ознаки української барокової архітектури. Так, церква св. Петра і Павла мала своїм аналогом Всехсвятську церкву на Економічній брамі Києво-Печерської лаври. Трапезна церква обителі св. Зосими і Саватія Соловецьких була увінчана великою банею, а із заходу до неї була прибудована характерна видовжена трапезна палата. Підсумовуючи результати будівельної активності митрополита Філофея Лещинського російський вчений Л. Масіель Санчес наголошував: «Таким образом, митрополит Филофей воздвиг на берегах реки Туры символическое подобие Киево-Печерской лавры – величайшего монастыря Древней Руси и самой почитаемой святыни западнорусских земель» [5; 3, с. 44–45].

Цікавими є обставини заснування за часів митрополита Філофея двох парафіяльних церков в Тобольську, які також мали виразні елементи архітектури козацького бароко. Одна із них – церква Св. Спаса – презентувала собою восьмигранну надбудову на розширеній чотириохгранній основі, що дозволило розмістити великі бокові апсиди, а із заходу – трапезну та ярусну дзвіницю. Характеризуючи цю пам'ятку, згаданий вище Л. Масіель Санчес, відмітив: «Подобное объёмно-пространственное построение – с большим восьмериком на «трансепте» и развитой алтарной частью – вовсе неизвестно русской традиции, но встречается на Украине; примером может служить Воскресенская церковь Густынского монастыря» [5]. Нам видається важливим той факт, що церква Св. Спаса була побудована на кошти місцевого російського купця Стефана Третьякова. Це дає підстави зробити висновок, що привнесені в Сибір архітектурні зразки козацької України знаходили своїх шанувальників не лише з числа українського духовенства, але також серед етнічних росіян. Також видається суттєвим, що у більшості випадків церкви «Тобольської школи» будувалися російськими будівельними артілями. Цей факт є переконливим свідченням того, що традиції української архітектури засвоювалися російськими зодчими Сибіру XVIII ст.

Барокові традиції в архітектурі, закладені за сприяння митрополита Філофея Лещинського в першій чверті XVIII ст., розвивалися в подальших десятиліттях. На думку С. Копилової, підйом кам'яного будівництва Західного Сибіру 40–60-х рр. XVIII ст. став періодом зведення православних культових споруд у стилі «Тобольського бароко». Саме в цей час збудовано храми, які мали виразні ознаки цієї мистецької школи. В їхньому числі церкви: Рождественська (1744–1761), Андріївська (1744–1759), Михайлівська (1745–1759), Хрестовоздвиженська (1754–1771), Захаріївська (1759–1776) [3, с. 50]. Подальшому піднесенню стилю бароко в архітектурі

Західного Сибіру сприяли також зв'язки з Україною. Як відомо, до 1768 р. Тобольську кафедру очолювали українці. Існують свідчення про діяльність в Західному Сибіру українських майстрів-будівничих. Так, досить знаною є діяльність у Тобольську в 30–60-х рр. XVIII ст. об'єднаної російсько-української артілі під керівництвом українця Корнилія Переволоки, зусиллями якої була перебудована Богоявленська церква і зведено храм Різдва Богородиці.

На думку Л. Масіеля Санчеса, найяскравіше «українізми» Тобольської школи простежуються на прикладі масивних бань, які, вступаючи у взаємодію з дахами церков, призводили до появи так званих дахів із «вздуттями» і «зломами». «Украинские и украинизирующие кровли, – писав з цього приводу автор, – распространились по всей в Сибири и часто возводились на храмах, которые в остальном полностью принадлежали русской архитектурной традиции» [5]. Окрім бань і дахів український вплив спостерігався і в інших архітектурних композиціях та декорі, що дало можливість Л. Масіелю Санчесу зробити висновок про створення в Західному Сибіру нового типу храму за допомогою поєднання російської та української будівельної традиції.

Іркутська школа Сибірського бароко характеризується поєднанням російсько-українських впливів в архітектурі з ламаїстським (буддійським) декором, представленим в православних храмах Східного Сибіру. Бароковий декор (не завжди встановленого походження) репрезентований також у світських дерев'яних будівлях Іркутська.

На відміну від Тобольської школи, українські впливи у розвитку бароко Східного Сибіру на сьогодні є недостатньо вивченими. Л. Масіель Санчес вважає, що про вплив на церковну архітектуру згаданого регіону місцевих єпископів, які походили з числа етнічних українців, не має документально підтверджених відомостей. А відтак шляхи проникнення українських елементів у барокове мистецтво Східного Сибіру залишаються не до кінця з'ясованими. Не беручи під сумнів компетентність Л. Масіеля Санчеса у зазначеному питанні, ми хотіли б звернути увагу на непрямі дані, які говорять про вплив українських владик на розвиток православної архітектури Іркутська. На нашу думку, біля джерел формування бароко у Східному Сибіру міг стояти Варлаам Косовський – вихованець Києво-Могилянської академії, відомий просвітителю і проповіднику, який з 1706 р. став єпископом Іркутським. На користь цього може свідчити той факт, що головний олтар церкви Св. Спаса в Іркутську (яка є відомою пам'яткою «Сибірського бароко») присвячений саме Варлааму Косовському. Суттєво, що будівництво храму відбувалося 1706–1710 рр., у час, коли владика Варлаам перебував в Іркутську в якості керуючого єпархією. Український вплив у формуванні Іркутської школи, на думку Л. Масіеля Санчеса, виявився (як і у Західному Сибіру) в наявності «українізованих» дахів православних церков [5]. За спостереженнями Л. Масіеля Санчеса, пік поширення українського впливу в архітектурі Східного Сибіру припадає на другу третину XVIII ст. (на Єнісеї він припиняється у 1770-х рр.), але в сільських місцевостях Прибайкалля він протримався значно довше [5].

Водночас слід зазначити, що питання про ступінь впливу українського мистецтва на розвиток Іркутської школи Сибірського бароко лишається відкритим серед науковців Росії. Так, доктор історичних наук М. Г. Меєрович, досліджуючи барокові орнаменти в декорі дерев'яних будівель цього міста, зазначав, що пояснення щодо українського впливу на формування декоративного

орнаменту світських будівель є непереконаливі. Натомість автор вважає необхідним перевірити гіпотезу про можливий вплив на формування іркутських пам'яток декотаривного мистецтва засланих в Сибір поляків [6].

Дослідник історії російського мистецтва американський вчений Вільям Крафт Брамфілд підкреслив додаткові «українські риси» барокової культури Східного Сибіру на прикладі церкви Воздвиження Чесного Хреста в Іркутську. З цього приводу він, зокрема, зазначив: «Что касается структурного центра церкви Воздвижения Креста, здесь очевидна связь не только с сибирскими вариациями традиционной ортодоксальной церковной архитектуры европейской части России (кубообразная структура без внутренних простенков), но и с вертикальными сводчатыми системами украинского барокко. В то же время церковь Воздвижения Креста интерпретирует это наследство в духе традиций церковного зодчества Русского Севера и Урала, от Сольвычегодска до Соликамска и Верхотурья» [2].

Отже, значна частина російських та радянських мистецтвознавців, які досліджували феномен «Сибірського бароко», визнавали і нині визнають важливу роль у його формуванні української культурної спадщини. Зародившись на початку 1700-х р. барокова культура Сибіру мала своє найбільше піднесення у другій чверті – середині XVIII ст. Знайшовши своє поширення як у західній, так і східній частині цього величезного регіону, Сибірське бароко реалізувалося у двох напрямках, відомих в сучасній науці під назвами Тобольської та Іркутської школи. Суттєвий внесок у розвиток Тобольської школи здійснили сибірські єпископи – вихідці з України, передусім, владика Філофей Лещинський, зусиллями якого було зведено десятки церков, які мали виразні риси української мистецької традиції. Вплив українського мистецтва спостерігається також в Іркутській школі, хоча конкретні шляхи його проникнення до Східного Сибіру до кінця не з'ясовані. Однак український чинник займав важливе місце у культурному поступі згаданого регіону XVIII ст. На думку Вільяма Крафта Брамфілда, в цей історичний період українська традиція зіграла важливу роль у налагодженні

культурних взаємин Росії з народами Азії. Так, він зауважував: «Именно русско-украинская склонность к детальному орнаменту фасада, проявляющаяся в «сибирской барочной» архитектуре на протяжении всего 18 го века, способствовала толерантности в отношении декоративных мотивов из других многочисленных источников, включая храмы и ступы азиатской буддийской культуры» [2].

Таким чином, свого часу митці козацької України, творчо засвоївши здобутки європейської духовної спадщини, сформували на Лівобережжі унікальне культурне явище – українське (козацьке) бароко. В свою чергу, козацьке бароко справило помітний вплив на культурне життя народів Росії, охопивши величезні простори від Уралу до Забайкалля. Результатом цього культурного симбіозу стало «Сибірське бароко», в якому українська духовна спадщина органічно поєдналася з національним мистецтвом Росії та корінних народів Сибіру.

1. Болдырев-Казарин Д. Л. Народное искусство Сибири // Сибирская живая старина. Сб. 2. Иркутск, 1924. С. 5–19.
2. Брамфилд У. К. Восточные мотивы в церковной архитектуре Сибири. <http://cultinfo.ru/brumfield/siberia/index.htm>.
3. Копылова С. В. Каменное строительство в Сибири конец XVII–XVIII вв. / С. В. Копылова – Новосибирск: Наука, 1979. – 256 с.
4. Масиель Санчес Л. К. Каменные храмы Сибири XVIII века: эволюция форм и региональные особенности: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата искусствоведения: спец. 18.00.01 «Теория и история архитектуры, реставрация и реконструкция историко-архитектурного наследия» / Масиель Санчес Лев Карлосович – Москва, 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.archi.ru/lib/publication.html?id=1850569415&fl=5&sl=1>.
5. Масиель Санчес Л. К. Свет лавры in partibus infidelium: «украинизмы» в архитектуре Сибири XVIII в. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nov.docdat.com/docs/index-27407.html>.
6. Меерович М. Г. Судьба деревянного Иркутска – перспективы развития города [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://arpi38.ru/siberian-baroque.html>.
7. Харлампович К. В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. / Харлампович К. В. – Казань: Издание книжного магазина М. А. Голубева, 1914. – XXIV+878+LXVI. С 8.
8. Brumfield W. C. «Photographic Documentation of Architectural Monuments in Siberia: Tiumen Province.» Visual Resources, 16 (2000)4:311–33.

Світлана Кагамлик

Українська церковна еліта ранньомодерного часу: нові аспекти дослідження

У статті представлено нові теоретичні та методологічні аспекти дослідження української церковної еліти ранньомодерного часу. Головну увагу приділено проблемі духовного служіння ієрархів українського походження на теренах Росії.

This paper presents new theoretical and methodological approaches to the study of Ukrainian clergy elite of the Early Modern time with the main focus on the problem of spiritual services of Ukrainian Church Hierarchs on the territory of Russia.

Дослідження в історичній ретроспективі діяльності та світоглядних орієнтирів суспільних еліт, у тому числі й у релігійній сфері, вагоме передусім з точки зору окреслення відповідних моделей для формування сучасної національної еліти. Без розуміння того, якою має бути провідна верства та її цінності, не можна уявити собі подальші перспективи розвитку суспільства.

Об'єктом даного дослідження є українська православна церковна еліта ранньомодерного часу. Термін «церковна еліта» (зустрічаються аналоги – «духовна еліта», «релігійна еліта»), хоча все частіше вживається в науковій літературі, досі не знайшов свого усталеного і чіткого

визначення. Виходячи із означень понять «еліта»* і «Церква»**, ми розуміємо його як частину духовенства, яке за своїм ієрархічним становищем та інтелектуальними, психологічними і світоглядними якостями здійснює функції духовного проводу суспільства.

* Еліта (з французького elite – краще, вибране) – поняття в соціології, яке означає вищі, привілейовані верстви суспільства, що здійснюють функції управління, забезпечують розвиток науки і культури і свідомі своєї ролі в суспільстві.

** Церква – релігійна організація духовництва і віруючих, об'єднана спільністю вірувань і обрядовості.